

Asia: VN/2401/2026

Ehdotus kansalliseksi mediakasvatuslinjauksiksi

1. Johdanto

Mahdolliset kommentit ja huomiot johdannosta:

Medialukutaidon edistäminen väestötasoisesti on tärkeä ja ajankohtainen aihe. Tuen ja ohjauksen tarjoaminen monipuoliseen lukutaitoon on kirjastojen lakisääteinen tehtävä, johon mediakasvatus luontevasti sisältyy. Lukutaitotyön, medialukutaidon ja monilukutaidon käsitteiden käyttö vaihtelee hieman toimialoittain ja kunnan sisällä.

Kirjastot ovat panostaneet erityisesti lasten ja nuorten lukutaitojen edistämiseen, ja monessa kunnassa tuetaan myös aikuisten medialukutaitoja ja digitaitoja.

2. Mediakasvatuksen nykytila

Mahdolliset kommentit ja huomiot mediakasvatuksen nykytilasta:

Linjauksissa todetaan, että mediakasvatus on olennainen osa demokratian turvaamista, ja sen painoarvo on entistä suurempi tässä ajassa. Tämän vuoksi on tärkeä ymmärtää, että työn toteuttaminen vaatii kansallista koordinaatiota ja resursseja. Kuten linjauksissa todetaan, sekä valtion että kuntien heikentynyt taloustilanne haastaa mediakasvatustyön toteutumista.

Yleisten kirjastojen palvelut tukevat merkittävästi kansalaisten toimijuutta tarjoamalla laitteita, tietoa ja tukea medialaitteiden käsittelyyn. Kuitenkin erityisesti aikuisväestön mediakasvatusvastuu on epäselvä sekä valtakunnallisesti että kunnissa. Kirjasto ja vapaa sivistystyö tukevat sen toteutumista kunnissa osaltaan, mutta toimintaan ei nykyisillä resursseilla ole mahdollista panostaa riittävästi. Yhteiskunnallinen ja alueellinen eriarvoistuminen näkyy kirjastojen asiakaspalvelussa: monelta puuttuvat tietotekniset perustaidot, ja lukutaitojen heikentyessä myös medialukutaito kärsii.

AVI:n peruspalvelujen arviointi kirjastojen lukutaitotyöstä toi esiin sen, ettei kaikissa kunnissa monilukutaitojen tukemiseen ole riittävästi resursseja ja osaamista.

Alueellista kehittämistehtävää hoitavilla kirjastoilla on iso rooli henkilöstön osaamisen kehittämisessä, mutta mediakasvatuksen tulee olla osa myös alan peruskoulutusta.

3. Visio

Mahdolliset kommentit ja huomiot visiosta:

Visio on hyvä ja tiivis, ja sisältää kaikki tärkeimmät asiat. Myös kirjaston näkökulmasta kokonaisturvallisuuden, demokratian vahvistamisen ja yhteiskunnallisen luottamuksen rakentaminen ovat keskiössä.

4. Tavoitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot tavoitteista:

Linjauksissa viitataan vuonna 2019 asetettuihin tavoitteisiin kattavasta, laadukkaasta sekä systemaattisesta mediakasvatuksesta. Tavoitteissa jää kuitenkin epäselväksi, ketkä luetaan mukaan mediakasvatuksen kenttään, ja miten kestävyiden edistämisen tavoitteessa mainittu alan rakenteiden, rahoituksen ja yhteistyön pitkäjänteisyys turvataan. Miten käytännössä mahdollistetaan kaikille kansalaisille pääsy laitteiden ja palvelujen pariin, sekä osallisuus digitaaliseen yhteiskuntaan?

5. Toimenpiteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimenpiteistä:

Mediakasvatuksen parissa tehtävän yhteistyön rakenteita on hyvä selkiyttää kunnissa sekä laatia paikallisia mediakasvatuksen tavoitteita ja toimenpiteitä osana lukutaitostrategioiden ja -ohjelmien laatimista. Erillisille mediakasvatuslinjauksille ei nähdä tarvetta. Lisäksi valtakunnallisen verkoston koordinointi ja toiminnan ohjaus on tärkeää olla selkeästi vastuutettu ja resursoitu. Tähän ei linjauksissa nyt oteta kantaa.

Inklusiivisen ja monet erilaiset kohderyhmät tavoittavan mediakasvatuksen toteuttaminen on hyvä tavoite, mutta kirjastojen resurssit ja osaaminen haastavat tavoitteen toteutumista. Kirjasto pystyy pieneltä osin vastaamaan tähän tarpeeseen, esimerkiksi digituen ja arjen asiakaspalvelutilanteiden keinoin.

Mediakasvatuksen aikuiskoulutuksen tai sitä vastaavan sisällön tarjoamista osana kirjastojen mediakasvatusta ei voida tällä hetkellä tarjota kuin harvoissa isommissa kirjastoissa. Kirjastojen rahoituspohja ei välttämättä riitä, ja erityisesti harvaan asutuilla alueilla henkilökunnan osaaminen ja riittävyys ovat ongelma. Kolmannen sektorin kanssa solmitut kumppanuudet ja kirjastotilan tarjoaminen tällaiseen käyttöön on yleinen toimintamalli, mutta järjestöavustusten leikkaukset haastavat tämän toteutumista.

6. Toimeenpano ja seuranta

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimeenpanosta ja seurannasta:

Kuntien osalta toimeenpanon tavoiteltu tehtäväjako kunnassa jää tarkentamatta, eikä linjauksissa toisaalta tunnisteta sitä, miten medialukutaitoja tuetaan jo nykyisellään kirjastojen lakisääteisten perustehtävien kautta. Monessa kirjastossa kunnan heikon talustilanteen vuoksi henkilöstöresurssi

on vähentynyt samalla kun kirjastonkäyttö lisääntyy. Henkilöstön työaika kuluu perustehtäviin: aukiolojen turvaamiseen ja aineiston käsittelyyn. Suunnitelmallinen mediakasvatustyö edellyttää riittävää määrää osaavaa henkilöstöä palvelun tuottamiseen joko itse tai yhteistyökumppaneiden kanssa.

Linjauksissa ei oteta kantaa siihen, miten taataan mediakasvatustyön jatkuvuus alueellisesti ja paikallisesti. Nykyisin työtä tehdään pitkälti hankevetoisesti, ja hankkeen päättyessä työ tavallisesti päättyy. Tulosten jalkauttaminen ja pysyvä toiminta ei ole mahdollista jatkuvan rahoituksen puuttuessa.

Mediakasvatukseen tarvittaisiin kunnille parhaimmillaan korvamerkittyä, pysyvää rahoitusta, erityisesti kansalaisvalmiuksien, kriittisten lukutaitojen ja kansallisen turvallisuuden sekä demokratian tukemisen näkökulmista. Näin ohjattaisiin kuntia ottamaan tärkeä tehtävä haltuun ja koordinoimaan sen toteutusta kunnan sisällä.

Mediakasvatus, medialukutaito ja kriittinen lukutaito tulee ensisijaisesti huomioida kuntien lukutaitostrategioissa ja -ohjelmissa, joita tällä hetkellä monessa kunnassa laaditaan.

Digituki tulisi myös nähdä vahvemmin osana mediakasvatusta.

7. Liitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot liitteistä:

-

8. Yleiset kommentit linjausluonnoksesta

Yleiset kommentit kokonaisuudesta:

Kyseessä on tärkeä ja ajankohtainen kokonaisuus, joka tarvitsee resursointia. Kunnat eivät nykyisten tehtäviensä lisäksi voi ottaa kokonaisvastuuta esim. aikuisten mediakasvatuksesta, ellei tälle myönnetä erillisrahoitusta ja ohjata sillä kuntia koordinoimaan tehtävää kunnassa.

Lukutaitotyö ja mediakasvatustyö tulee huomioida osana yhteistä monilukutaitotyön kenttää, jota ohjaa Kansallinen lukutaitostrategia. Linjauksissa ei oteta riittävästi kantaa siihen, kuka näiden toimenpiteiden toimeenpanosta vastaa valtakunnallisesti ja paikallisesti, ja millä resursseilla.

9. Muita mahdollisia terveisiä valmistelijoille

Muita mahdollisia terveisiä:

-

Salmenkangas Niina
Yleisten kirjastojen neuvosto